

ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УКРАЇНІ 2018

Головний редактор

БолтрИК Юрій Вікторович, канд. іст. наук

Редакційна колегія

БУЙСЬКИХ Алла Валеріївна, д-р іст. наук

ГорБАНЕНКО Сергій Анатолійович, канд. іст. наук

ЗАЛІЗНЯК Леонід Львович, д-р іст. наук, проф.

КУЛАКОВСЬКА Лариса Віталіївна, канд. іст. наук

ЛИТВИНЕНКО Роман Олександрович, д-р іст. наук, проф.

Моця Олександр Петрович, член-кореспондент НАН України, проф.

ОТРОЩЕНКО Віталій Васильович, д-р іст. наук, проф.

ПОТЕХІНА Інна Дмитрівна, канд. іст. наук

САПОЖНИКОВ Ігор Вікторович, д-р іст. наук

СКОРИЙ Сергій Анатолійович, д-р іст. наук, проф.

СУПРУНЕНКО Олександр Борисович, канд. іст. наук

ТЕРПИЛОВСЬКИЙ Ростислав Всеволодович, д-р іст. наук, проф.

ЧАБАЙ Віктор Петрович, член-кореспондент НАН України, проф.

Затверджено до друку Вченою радою
Інституту археології НАН України

Прийм матеріалів:

Польовий комітет ІА НАН України
просп. Героїв Сталінграда, 12, м. Київ 04210
тел. (044) 254-11-37, 254-11-66
факс (044) 418-33-06
e-mail: polkonia@gmail.com

Виходить за інформаційної підтримки
ВГО «Спілка археологів України»

pdfelement

Видання здійснене коштом
ДП «НДЦ "Охоронна археологічна
служба України"» ІА НАНУ

ОХОРОННА
АРХЕОЛОГІЧНА
СЛУЖБА
УКРАЇНИ

А-87 Археологічні дослідження в Україні 2018. Київ: ІА НАН України, 2020, 310 с.

ISBN 978-617-7810-11-6

Видання є щорічником, який готується до друку Польовим комітетом Інституту археології НАН України. Містить інформаційні повідомлення про роботу археологічних експедицій поточного польового сезону.

Стане в нагоді науковцям, студентам і всім, хто стежить за розвитком сучасної української археологічної науки.

УДК 904(477)

В оформленні обкладинки використано фото: могильника острів 1 (В. Гнера та І. Зоценко) і фігурки предстоячої Богородиці з поселення ходосівка-рославське (І. Ремізовський)

ISBN 978-617-7810-11-6

© Інститут археології НАН України, 2020
© Автори статей, 2020

редактори: О. Білінський, О. Каряка, М. Павлова; оформлення обкладинки: А. Панікарський; верстка: С. Горбаненко

Підписано до друку 25.03.2020. Формат 60 × 84 1/8. Папір офсетний.

Друк офсетний. Гарнітура Antiqua. обл.-вид. арк. 37,9.

Ум. друк. арк. 36,2. Наклад 200 прим. Зам.

Інститут археології Національної академії наук України; 04210, м. Київ, проспект Героїв Сталінграда, 12; www.ianau.org.ua.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 6290 від 09.07.2018 р.

тових предметів. таким чином, підтверджено думку про штучний характер згаданого підвищення, висловлену після робіт 2016 р. на суміжній ділянці (розкоп 9).

останні роботи були пов'язані з потребою додаткової гідроізоляції павільйону з гончарним горном XI ст., виявленим 2004 р. у північно-східній частині садиби Музею гончарства. обабіч павільйону, впритул до нього, було закладено суцільну траншею шириною 0,5—0,6 м, глибиною 0,9—1,1 м. Згідно з планами розкопів 2004—2005 рр.

вся ця ділянка вже підлягала археологічним дослідженням. Верхню частину нашарувань потужністю 0,3—0,5 м становив темно-сірий гумусований супісок із залишками побутових предметів XX ст. Недослідженою виявилась південно-східна частина траншеї. тут виявлено частину ями XVII—XVIII ст. і пере-відкладені залишки поховання, здійсненого на незначній, близько 0,4 м, глибині. Поруч у невеликій кількості траплялись фрагменти давньоруської кераміки. Інших археологічних об'єктів і знахідок виявлено не було.

М. Відейко, Н. Бурдо, Є. Слесарев, М. Відейко

РОЗКОПКИ БІЛЯ с. ТРИПІЛЛЯ

експедиція НДІ археології історико-філософського факультету Київського університету ім. Б. Грінченка проводила розкопки на поселенні трипільської культури біля с. трипілля обласного музею історії р-ну Київської обл. Головним завданням цієї роботи було знайти підтвердження, що поселення давніх хліборобів — селами трипілля та щербанівка є «тим самим трипіллям», яке дало назву відомій археологічній культурі. як виявилось, попри усю відомість цієї культури в Україні її епонімна пам'ятка усе ще не поставлена на державний облік, тобто юридично — не існує.

Для того, щоб зробити перший крок до реєстрації та постановки на облік державною, мало старих публікацій. Слід було встановити на місцевості конкретні обриси поселення, а також отримати матеріальні підтвердження, що перед нами саме те поселення.

епонімне поселення цікаве було і тим, що вважалось найбільшим на Київщині — близько 100 га. тобто, це найпівнічніше трипільське «протомісто» (і до того ж одне з найдавніших). Комплексне вивчення поселення мало дати важливі відомості для успішного виконання планової теми, над якою вже третій рік працює НДІ археології.

У розпорядженні експедиції для ідентифікації поселення були кілька копій з сторінок щоденника В. хвойки 1897 р. (зберігається у фонді дослідника в Науковому архіві Інституту археології НАН України), на яких схематичний план місця розкопок та мальована олівцем панорама долини річки Красною, де

ці розкопки проводилися між 1897 та 1907 рр. Крім того, були точні відомості про те, що у цьому місці 15 років тому експедиція обласного археологічного музею знайшла сліди трипільського поселення, саме того періоду культури, що вказано у публікаціях В. хвойки — культура А, або етап VI—II трипілля (друга половина IV тис. до н. е.) за сучасною періодизацією.

Місце досліджень знаходиться на полі, відокремленому глибоким ярмом від сучасної околиці села трипілля. яр впадає у долину р. Красна. Ділянка розділена асфальтованою дорогою, яка веде до с. щербанівка. Праворуч від дороги поле, яке використовують для вирощування сільськогосподарських культур (рис. 1: 1). Поле рівне, займає частину схилу згаданого вище яру. ліворуч від дороги розташовані ділянки, виділені під приватну забудову, належні до с. щербанівка обухівського р-ну Київської обл. Ширина цієї частини близько 30—40 м, далі вона обмежена крутим схилом над заплавою р. Красна.

Дослідження проводили ліворуч від дороги, оскільки поле було зайняте посівами соняшника. На цьому полі вдалося лише виявити сліди спалених будівель трипільської культури у двох місцях. На цьому ж полі 2003 року проводила дослідження експедиція обласного археологічного музею та Інституту археології НАН України. тоді було закладено шурф, в якому виявили залишки спаленого трипільського житла і невелику кількість керамічних виробів етапу VI—II трипільської культури.

Рис. 1. Дослідження 2018 р. на епонімному поселенні трипільської культури: 1 — вид на місце розташування поселення з боку с. трипілля; 2, 3 — шурф 3, розчистка схилу заглиблення

Студенти-практиканти під керівництвом співробітників НДл археології обійшли поля у цьому місці та встановили межі поселення ліворуч від дороги, звіряючись з планами В. хвойки з польового щоденника 1897 р. Саме там, де між ярами позначені місця розкопок 120-річної давнини, вони виявили фрагменти кераміки та обпалену обмазку жител. Виявилось, що поселення і насправді велике, як і писав В. хвойка, можливо, найбільше поселення трипільської культури у Київській обл. Виявлено також сліди давньої дороги з щербанівки на трипілля, помітної на плані та малюнках з архіву.

Праворуч від сучасної дороги на с. щербанівка, навпроти того місця, де на полі було виявлено обмазку та дрібні фрагменти кераміки, закладено шурф 2 (рис. 1: 2). ліворуч від дороги розташована остання заселена ділянка під забудову, належна до с. щербанівка. Після зняття дерну та гумусного шару зроблено горизонтальну зачистку. Слідів давніх об'єктів не виявлено. На площі шурфу 2 виявлено фрагмент кераміки із заглибленим орнаментом та фрагмент кістки тварини. На цьому дослідження по цей бік дороги було припинено.

На протилежному узбіччі, ліворуч від стародавньої дороги з трипілля до щербанівки,

Рис. 2. Керамічні вироби з епонімного поселення трипільської культури: I — із заглибленим орнаментом; II — без орнаменту; III — з мальованим орнаментом; IV — «кухонний» посуд

закладено шурф 3, який мав підтвердити наявність тут культурного шару трипільської культури відповідного часу. розміри шурфу 9 × 3 м, доведено до глибини 2,4 м (рис. 1: 3—6). Встановлено, що у цьому місці знаходилося штучне заглиблення часів трипільської культури, вірогідно, котлован для видобування глини-лесу для будівництва житлових споруд.

У його заповненні виявлено сотні фрагментів кісток тварин, давні знаряддя праці та значну кількість фрагментів посуду трипільської культури. Виявлено такі групи керамічних виробів: посуд із заглибленим орнаментом (рис. 2: 1—6); посуд без орнаменту (рис. 2: 7—9); посуд з мальованим орнаментом (рис. 2: 10—13); «кухонний» посуд (рис. 2: 14—16). Вдалося зібрати деякі

розвали, однак більшість знахідок являє собою лише частини посудин. Привертає увагу відносно значна (порівняно з розкопками В. хвойки) кількість мальованого посуду, що можна пов'язати з особливістю археологізації такого об'єкту як котлован, яка відмінна від цього процесу для звичайних жител, що тут були раніше досліджені.

Виявлені матеріали можна датувати етапом VI—II трипільської культури. Саме вони стали одним з найголовніших «речових доказів», що знайдено саме те поселення, оскільки належали до тієї самої «культури А», що і знахідки В. хвойки, зроблені наприкінці XIX ст.

Таким чином, розташування, розміри поселення, знайдений керамічний матеріал можуть свідчити, що перед нами саме епонімна пам'ятка трипільської культури.

М. Відейко, Є. Слесарев, М. Відейко

РОЗВІДКИ В ОБУХІВСЬКОМУ РАЙОНІ

експедиція для археологічних та етнографічних досліджень Київського філософського факультету Київського університету ім. Б. Грінченка проводила розвідки на території обухівського р-ну Київської обл.

Головним завданням польового сезону було проведення розвідок на території та в околицях с. трипіль з метою виявлення там археологічних пам'яток. Проведено обстеження долини р. Красна у районі вул. Підгірної та закладено два шурфи, зроблено дві зачистки на Посадівій Горі — городищі літописного міста треполь.

У долині р. Красна археологічні пам'ятки виявлено не було. тому основні роботи було зосереджено на городищі, де за відомостями, отриманими від працівників музею та з публікацій, відомі знахідки керамічних виробів різного часу, починаючи від етапу VI—II трипільської культури до XIX—XX ст. У минулому археологічні розкопки на городищі не відбувалися, а всі відомості стосовно культурного шару було отримано під час проведення різноманітних будівельних та земляних робіт, насамперед, прокладання комунікацій, тому було вирішено перевірити наявність та збереженість культурного шару у центральній частині гори, на ділянці біля обласного археологічного музею.

На цьому місці знаходиться зелена зона площею близько 1 га вільна від забудови і

доступна для проведення археологічних досліджень. За наявними відомостями у центральній частині цієї ділянки знаходилася будівля церкви, збудованої з дерева, яка загинула в пожежі у 1920-ті рр. На її місці нині стоїть обеліск. Із боку ріки ділянка обмежена високою кручею, частково укріпленою від зсувів в районі оглядового майданчика, а частково порослою кущами, з ділянками, що осипаються. У обриві помітні сліди культурного шару, а біля підніжжя гори співробітники музею підбирали фрагменти керамічних виробів різного часу.

На краю обриву, у місцях виходу культурного шару, було зроблено дві зачистки довжиною 1,5—2 м кожна, висотою до 1,7 м. Зачистки показали наявність потужного культурного шару (до 1,5 м) належного до XIX — початку XX ст., у якому виявлено значну кількість фрагментів керамічного посуду та окислені вироби із заліза. Крім того, з цього шару походять нечисленні дрібні фрагменти вінець посуду доби русі XII—XIII ст. і стінок ліпного посуду червоно-коричневого кольору, вірогідно, належні до бронзового віку.

Основні роботи проводилися при шурфуванні. Шурф 1 розмірами 1 × 3 м закладено навпроти корпусу школи-інтернату, у 15 м від його огорожі, в напрямку до обеліска в центрі зеленої зони. Шурф доведено у